

A.J. Wolthuis, De formele kwaliteit van een politiek debat (diss. Tilburg), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2005, 188 p.

De hoofdvraag die Wolthuis in zijn proefschrift stelt is

‘of het debat over de zogenoemde “juridisering” van het openbaar bestuur, dat gedurende de laatste vier jaren van de vorige eeuw gevoerd werd door bestuurders, rechters, wetenschappers en politici, de kenmerken heeft van een goed politiek debat.’ (p. 1)

Wat wordt er hier bedoeld met ‘goed’? Wolthuis is in ieder geval niet op zoek naar een inhoudelijke invulling van dit concept. Hij contrasteert zijn onderzoek op een uitgesproken manier met dat van politieke filosofen als Rawls en degenen die zichzelf ‘deliberatieve democraten’ noemen, zoals Cohen, Gutmann, Thompson en anderen. Zij beoordelen de formele kwaliteit van een debat aan de hand van normen die uiteindelijk buiten het debat als zodanig gelegen zijn, want afgeleid uit het ideaal van de (liberale) democratie. Wolthuis zoekt daarentegen naar zuiver formele criteria voor de formele

kwaliteit van een debat. Het gaat hem dus om normen die inherent zouden zijn aan de functie of vorm van het politieke debat zelf.

Een eerste bedenking die hier rijst, is of de functie en vorm van het politieke debat niet afhankelijk zijn van de inhoudelijke positie die men inneemt ten aanzien van het debat als zodanig. Is er een vorm en functie *an sich*, om het in Kantiaanse termen te stellen? Deze bedenking is des te meer relevant daar Wolthuis zelf een belangrijke rol toebedeelt aan de perspectieven vanuit welke een debat wordt benaderd door toeschouwers en deelnemers.

Dit artikel in *Netherlands Journal of Legal Philosophy* is gepubliceerd door Boom Juridisch en is bestemd voor anonieme bezoekers

Wolthuis' visie op de rol van perspectieven zal ik even verderop in deze bespreking wat toelichten.

Met deze bedenking in het achterhoofd zullen we ons eerst wenden tot de *modus operandi* die Wolthuis wil volgen in het achterhalen van de vermelde kenmerken. Aangezien de meeste politieke filosofen tot op heden volgens Wolthuis weinig oog hebben gehad voor de specifieke vorm van het politieke debat, moet hij de gebaande paden verlaten. Hij vindt een vertrekpunt voor zijn zoektocht in het beginsel van hoor en wederhoor. Dit bekende beginsel is voor Wolthuis aantrekkelijk omdat het niet verbonden lijkt aan een of ander (discutabel) inhoudelijk programma. Het is slechts een procedurele wijsheid die voortvloeit uit de juridische praktijk zelf. En niet zomaar een specifieke juridische praktijk. Wolthuis beroept zich op autoriteiten als John Kelly en Stuart Hampshire en stelt dat dit beginsel in de meeste culturen, plaatsen en tijden buiten discussie stond, ook in minder democratische staatsvormen of samenlevingen: een koning of dictator heeft toch ook zijn raadsheren nodig?

Men kan zich echter de vraag stellen of een uitgangspositie of beginsel van een analyse altijd zonodig boven discussie verheven moet zijn. Daarbij kan men zich afvragen of de feitelijke alomtegenwoordigheid van het beginsel van hoor en wederhoor kan instaan voor het apodictische statuut ervan dat het als beginsel hier krijgt. (Apodictisch, omdat de definitie van 'debat' hierop steunt. Als de definitie van debat hier al niet verondersteld wordt, wat nog problematischer zou zijn omdat dan een zekere circulariteit dreigt.) Anders gezegd: is het omdat het beginsel van hoor en wederhoor doorheen de geschiedenis en in verschillende culturen op dezelfde manier is gehanteerd geweest, dat we moeten uitgaan van de objectiviteit en zelfs universaliteit van de vorm en functie van het debat als zodanig? Ik wil zeker niet beweren dat Wolthuis van verkeerde principes uitgaat, maar de motivering hieromtrent is eerder wat beknopt, en dat is jammer.

Wat heeft het beginsel van hoor en wederhoor verder nog te maken met de vorm of functie van het politieke debat zoals Wolthuis dat ziet? Om te beginnen is het beginsel van hoor en wederhoor een richtlijn niet alleen voor het politieke debat, maar voor eender welk dispuut of concurrentieel proces waarbij een oordelende instantie als toehoorder of publiek functioneert en

(minstens twee) argumenterende instanties als sprekers (voor een mondeling debat, hetzelfde geldt voor andere vormen van communicatie). Het is volgens Wolthuis namelijk de bedoeling dat in dergelijke processen de oordelende instantie tot een weloverwogen en aanvaardbaar oordeel komt. Voor een politiek debat heeft het oordeel in kwestie betrekking op algemeen bindende voorschriften. Wat we dus van het beginsel kunnen afleiden, is dat er ten minste twee partijen en een publiek moeten bestaan, wat betreft de vorm, en dat het publiek tot een weloverwogen en aanvaardbaar oordeel moet komen, wat betreft de functie van het debat.

Dit artikel uit *Netherlands Journal of Legal Philosophy* is gepubliceerd door *Rechtspraak* juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

Wanneer is een oordeel nu weloverwogen en aanvaardbaar? 'Weloverwogen' betekent voor Wolthuis zoiets als 'de argumenten van de partijen compleet en deugdelijk gewogen'. Het publiek moet een oordeel vellen op basis van de argumenten en redeneringen van de partijen, aldus Wolthuis. Een goede weging is compleet. Dit betekent dat er in de weging van het publiek geen argumenten mogen ontbreken die in de redeneringen van de partijen een belangrijke rol spelen. De partijen moeten voldoende duidelijk maken welke argumenten spelen in hun redeneringen. Daarenboven moet een goede weging deugdelijk zijn. Het oordeel van het publiek moet de conclusie zijn van een geldige redenering op basis van voldoende relevante en aannemelijke argumenten. De relevantie en aannemelijkheid kunnen door het publiek worden afgeleid van de reactie van beide partijen op elkaars argumenten (tegen de achtergrond van de eigen kennis ter zake). Het spel van aanval en verdediging biedt immers een test voor de argumenten van beide partijen.

Een oordeel is voor Wolthuis aanvaardbaar als het geveld wordt op basis van een eerlijk debat. Dit betekent niet zozeer dat de partijen geen retoriek en andere dan rationele overtuigingsmiddelen zouden mogen aanwenden (en hierin verschilt Wolthuis van mening met Gutmann en Thompson), maar eerder dat het duidelijk is dat het publiek deze overtuigingsmiddelen als zodanig herkent. Het oordeel moet immers gevormd worden op basis van argumenten en redeneringen, en niet op basis van sympathie, intimidatie of wat voor extra-argumentatieve elementen dan ook. Natuurlijk is een goed betoog nooit los te maken van dergelijke elementen, maar het actieve bestanddeel van het betoog moet de argumentatie zijn. In een wetgevingsproces gaat het er immers om dat ook de verliezende partij de uitgevaardigde wetten respecteert en zo goed mogelijk naleeft. Dit is volgens Wolthuis makkelijker als de verliezende partij zich geklopt weet door betere argumenten dan door betere extra-argumentatieve elementen. De taak van het publiek is het dan om in de weging te laten zien dat het deze extra-argumentatieve elementen doorziet en zich uitsluitend baseert op argumenten. Samenvattend stelt Wolthuis (p. 49-50) dat een goed politiek debat een bijeenkomst van partijen en publiek is, waarbij (a) de partijen deugdelijk bere-

deneren dat hun oordeel over een wetsvoorstel beter is dan dat van de andere partij, met het doel het publiek daarvan te overtuigen; en waarbij het publiek, nadat het de redeneringen van de partijen hoort, laat zien dat het (b) de andere overtuigingsmiddelen herkent; en (c) een weloverwogen oordeel over dat wetsvoorstel velt.

De cruciale voorwaarde voor een deugdelijke argumentatie vanwege de partijen en een weloverwogen en aanvaardbaar oordeel vanwege het publiek is dat de argumenten begrijpelijk zijn voor alle leden van het debat.

Dit artikel in het Nederlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom Juridisch en is bestemd voor een gemeenschappelijke lezer

hier komen Wolthuis passages over perspectieven en standpunten de beschouwing binnen. Wolthuis legt een belangrijke nadruk op de rol van metaforen die aanwezig zijn in het taalgebruik van de leden van het debat. Zoals Wolthuis in navolging van Donald Schön en Martin Rein stelt, kunnen de metaforen die men in een discours ter hand neemt een perspectief genereren of beïnvloeden (Schön en Rein dopen metaforen met een dergelijke functie 'generative metaphors'). Daarenboven stelt hij dat het uiteenlopen van perspectieven een formeel goed debat in de weg kan staan. Een bijkomende stelling, nogmaals met verwijzing naar Schön en Rein, is dat zulke generatieve metaforen sporen nalaten in het taalgebruik. Wolthuis vertrekt vanuit deze stellingen om te onderzoeken hoe de verschillende partijen tegen juridisering aankijken.

Op zich een legitieme onderzoeksstrategie, zij het dat een bepaalde zin weerstand oproept:

'In het debat over juridisering is het innemen van verschillende gezichtspunten alleen zichtbaar wanneer die perspectieven zich openbaren in het taalgebruik van de deelnemers.' (p. 66)

Het lijkt erop dat Wolthuis door middel van deze zin een nogal enge relatie weergeeft tussen taalgebruik en perspectief. Daarbij wordt er mijns inziens te veel nadruk gelegd op de rol van de metafoor. Er zijn toch nog andere indicatoren voor een perspectief dan metaforen? Kunnen, onder andere, het algemene woordgebruik, de context van de uitspraken, de persoonlijke levensloop van de vertegenwoordigers van de verschillende partijen, ons niets vertellen over het perspectief van de spreker of auteur in kwestie? Op basis van slechts een metafooranalyse besluit Wolthuis

'dat er in het debat geen groot perspectiefverschil bestaat. De partijen gebruiken grotendeels dezelfde metaforen. Die metaforen vormen een gemeenschappelijk vocabulaire dat de partijen in staat stelt elkaar te begrijpen'. (p. 165)

Dit lijkt me een voorbarige conclusie. Wolthuis zou op zijn minst de bevestiging moeten vinden van andere indicatoren dan metaforen alleen. Daarbij kunnen dezelfde metaforen, als ze gebruikt worden in dezelfde context, nog altijd op een verschillende manier geïnterpreteerd worden. Het gebruik van eenzelfde metafoor door verschillende partijen kan op zichzelf niet eenzelfde perspectief op de zaak aantonen en kan evenmin uitsluitel geven over wederzijds begrip. Met deze kritische bemerking is natuurlijk niet bewezen dat de leden van het debat elkaar niet begrijpen. Het lijkt me enkel dat Wolthuis niet voldoende bewezen heeft dat ze elkaar wel begrijpen.

Dit artikel uit het Nederlands Juristen Tijdschrift is gepubliceerd door Boom Juridisch wetenschappelijk tijdschrift voor anonieme bezoeker

Met het oog op de toepassing van de theoretisch uitgewerkte formele kenmerken van een goed debat op het juridiseringsdebat, stelt Wolthuis zich de vraag in hoeverre deze kenmerken overeen zullen stemmen met de procedurele eisen die de deliberatieve democraten stellen aan het politieke debat (met name de eisen van procedurele vrijheid en gelijkheid, openbaarheid en strikt rationele argumentatie). Wolthuis verwacht dat zijn *case-study* zal illustreren dat deze eisen deels eenvoudig te vervullen *voorwaarden* voor een goed politiek debat zijn (openbaarheid van het debat, procedurele vrijheid en gelijkheid van de deelnemers) en deels onmogelijk te vervullen *kenmerken* van een goed politiek debat (strikt rationele argumentatie). Of deze verwachtingen worden ingelost, zal voor Wolthuis moeten blijken uit de formele analyse van het juridiseringsdebat. Wat nu concreet de relatie is tussen voorwaarden en kenmerken werkt Wolthuis niet verder uit. Men zou zich de vraag kunnen stellen of het vervullen van voorwaarden voor een goed debat wel iets vertelt over de kenmerken ervan. Dit zou mijns inziens wel interessant kunnen zijn, omdat dan op een meer diepgaande manier duidelijk wordt hoe Wolthuis' benaderingswijze zich verhoudt ten aanzien van die van Gutmann en Thompson.

Wat Wolthuis daadwerkelijk uit de analyse van het juridiseringsdebat haalt, lijkt inderdaad aan zijn verwachtingen te beantwoorden. Vooral met betrekking tot de rationele aard van de argumentatie en het gebruik van andere overtuigingsmiddelen meent Wolthuis over een betere analyse te beschikken dan de deliberatieve democraten. Zijn bevinding is 'dat het gebruik van (...) "retorische" overtuigingsmiddelen het probleem niet is, maar het niet herkennen ervan door het publiek, de oordeelsvormende instantie'. (p. 160) Wolthuis wijst er verder op dat de vrees die zou kunnen rijzen over de 'leegheid' van een zuiver procedurele aanpak ongegrond is gebleken, en dat er dus veel te zeggen valt over de kwaliteit van een politiek debat zonder beroep te doen op inhoudelijke maatstaven.

Men zou kunnen zeggen dat Wolthuis zo zijn onderscheiden aanpak van de deliberatieve democraten wil legitimeren. Hij meent dat de formele kenmerken die hij theoretisch heeft uitgewerkt evenzeer en misschien nog beter hanteerbaar zijn dan die van de deliberatieve democraten in de con-

crete context van het juridiseringsdebat. Hij heeft de partijen en het publiek in het debat geïdentificeerd (de bestuurders, de rechtsgeleerden en het kabinet).

Dit artikel uit *Netherlands Journal of Legal Philosophy* is gepubliceerd door Boom Juridische Uitgeverij. Het is bestemd voor abonnees en bezoekers van de website www.boom.nl.

Ook de andere eisen voor een goed politiek debat lijken nanteerbaar en wel op zulke wijze dat Wolthuis van oordeel is dat het juridiseringsdebat niet voldoet aan eender welk van deze criteria. De partijen beredeneren niet deugdelijk dat hun oordeel over het wetsvoorstel beter is dan dat van de andere partij (enkel de rechtsgeleerden kunnen in deze op een positieve evaluatie van Wolthuis rekenen), en het publiek laat niet zien dat het de retoriek van de partijen herkent en de redeneringen van de partijen afweegt.

Wat Wolthuis uiteindelijk voorstelt, is om politieke debatten meer te formaliseren, zodat er beter gewaakt wordt over de rolverdeling, de deugdzaamheid van de argumentaties, de algemene helderheid van het debat, enzovoort. Dit lijkt een plausibele aanbeveling. Toch dient men zich ervoor te hoeden niet al te driest aan het 'proceduraliseren' te gaan. Wolthuis maakt zelf de bedenking 'of debat wel het meest geschikte model is om politieke communicatie te bestuderen' (p. 166). De vraag is dan of het formaliseren van het debat niet antiproductief zou kunnen werken voor datgene van de politieke communicatie wat aan het model van het debat ontsnapt. Men zou wel eens de communicatie in zijn geheel kunnen verstoren door een deel van deze communicatie te gaan formaliseren.

Deze bemerking doet echter niets af aan de verdienste van het onderzoek van Wolthuis, dat op een eerlijke wijze wil aangeven wat er formeel is misgegaan in het juridiseringsdebat en ook niet de voortvarende pretentie heeft op verregaande wijze te dicteren hoe het wel moet. Wolthuis' studie wil een kader schetsen dat het mogelijk maakt op een zuiver formele manier over het politieke debat te denken. Hoewel Wolthuis naar mijn mening bepaalde belangrijke elementen onderbeargumenteerd laat, sta ik sympathiek tegenover de theoretische mogelijkheden die hij wil openen. De wenselijkheid van deze mogelijkheden voor concrete debatten zal, als het goed is, worden aangetoond door het toekomstige politieke verloop van debatten zoals het juridiseringsdebat.

Sven Braspenning (Antwerpen)